

Razprava se končuje z osemnajst strani obsegajočim seznamom nabranih rastlin z natančno navedbo nahajališč in geognostičnim opisom njihovih tal.

Stur je bil na pariški svetovni razstavi l. 1867 odlikovan s srebrno kolajno. Bil je član Prirodoslovnega društva v Moskvi in dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti v Zagrebu.

Pavel Kunaver:

OSOR

dor pričakuje opisov strmih sten in nevarnosti, naj kar obrne stran, kajti popeljal bom čitatelja samo na Osor ali Osorščico, goro komaj 589 m visoko. Dviga se na skrajnem severnem koncu otoka Lošinja in to naravnost iz morja. Posebno proti zahodni strani pada strmo in tam bi plezalec lahko našel tudi do 50 m visoke stene, ki jih orjejo strmi goli žlebovi in navpični kamini.

Nalašč na Osor se iz Slovenije nisem napotil; o njem sem le toliko vedel, da je najvišji vrh otoka Lošinja in daleč na okoli tudi najvišja gora, s katere mora biti lep razgled. Šele ko smo se z našimi taborniki utaborili v krasnem pinijevem gozdu za Malim Lošinjem, me je začel izzivati lepi, strmi vrh, ko je okoli 20 kilometrov severno od našega tabora tako samotno segal v lepo mediteransko nebo in obetal, da bomo videli z njega lepe reči, če se potrudimo nanj. Če pa ta gora ne nudi nevarnosti naših gora, pa terja drugačne vztrajnosti. Dopoldne sije v njene kamenite bregove sonce od vzhoda, popoldne jo peče od zahoda, kar poleti niso mačje solze! Tudi ni pitne vode na vsej poti. In še eno — če hočeš, da Osor svojo obljubo izpolni, moraš ostati na vrhu do noči, kajti podnevi mrč zagrne daljave, ki se odpirajo z njegovega samotnega vrha.

Odšli so trije pari, a ne skupaj, kajti pravilnik za taborniške izpite zahteva v točki za II. red, da smeta le po dva tabornika potovati po neznanem terenu, če naj se jima prizna tista točka. Prva dva para sta jo v zgodnjem jutru mahnila kar peš proti severu. Jaz pa sem se poslužil avtobusa do Neresinja, četudi sem moral dolgo časa stati v avtobusu samo na eni nogi in še to poševno.

Z mojim mladim spremljevalcem sva se otovorila v Neresinju v podnožju Osorja s štirimi litri vode in odšla med ogradami proti Osorjevim bregovom. Pri zadnji neresinski hiši sva stopila na kamnito stezo. Lastnik te hiše se piše Jerman, njegovi starši so se nekoč preselili semkaj iz Kranjskega. Mož pa je sedaj zapustil domovino in odšel v tujino iskat srečo.

Od hudega sonca požgani travniki, od burje zvite oljke in neštete, brezkončne kamenite ograde, segajoče vsevprek in visoko v goro tja v goščavo makije — taka je bila najina začetna pot. A nedaleč pod nama se je bleščalo morje. Te kamenite ograde na otokih

so prava čuda človeške vztrajnosti. Vsak količkaj rodoviten košček zemlje je obdan z njimi. Terjal je potoke znoja številnih človeških rodov, da so znosili ostrorobo kamenje v te ograde. Okoli Malega Lošinja so take ograde po več metrov debele in mnogo metrov visoke kakor kiklopski zidovi. Križem kražem prepregajo vso pokrajino. Teža tako v ograde nanošenega in zloženega kamenja znaša samo na slabo naseljenem Lošinju stotine milijonov ton! Kdaj so začeli čistiti ta strašni kameniti kras? Tako čudno se ti zdi, ko gledaš vse bregove daleč naokoli preprežene s temi ogradami! Da je vse to storil človek, ki ga je danes prav v tej kraški divjini na otokih tako malo videti?

V takih in enakih mislih sva prišla v gosto makijo. Pa še po njej drži steza med kamenitim ozidjem. A makija je po svoje zopet čudovit mediteranski svet. Samo do svojega parobka te pusti — noter brez mačete in sekire ne moreš. Kljub vsej sončni pripeki ostane živa in sveže zelena in človeku aktivno sovražna. Kar poskusi prodirati vanjo, pa te bodo neštevilni trni, ovijalke in druge rastline zgrabili, da se ne boš mogel ganiti; vejevje debele rese, pritlikavega hrasta, lovorike, jagodnjaka, mirte in drugih rastlin pa povsod segajo prav do tal strašno kamenitih kraških tal, iz katerih kakor čudež poganja vse to bujno rastlinstvo, ki mu pozimi ni mar divje burje, poleti pa tudi ne najdaljše suše in sončne pripeke. Makija je zavetišče podivjanih koz in ovac. Nekatere od teh živali so v nekdanjih časih ušle človeku in se sedaj klatijo svobodne po tem kamenitem in mestoma tako zaraslem svetu. Podivjane koze so tu divjačina, a malokdo je tako srečen, da se prebije skozi to silno goščavo do plena, ki je previden in si je v pridobljeni svobodi zopet pridobil vse potrebne čute za svojo varnost.

Nekako v sredi med vrhom in podnožjem sta ob stezi sredi strmega skalovja dve lokvi. Njihova voda pa ni bila kar nič vabljiva. Preveč živega je migotalo v njej. A obe lokvi sta za domačine važni pasti za podivjane ovce. Kadar postane vročina prehuda in suša le predolgo traja, tedaj se jima približajo podivjane ovce. Tedaj pa je priložnost, da jih domačini zalezejo, postrizejo volno in jih zopet za leto izpuste v divjino.

Tudi naju je sonce neusmiljeno žgalo, tako da je moj mladi tovariš začel kar omagovati. Počivati sva morala v senci slabotnega bora. Prilegel se je požirek še dokaj hladne vode iz najine zaloge. Makija pa se je v vrhnjem delu začela umikati borom. A kakšni reveži so ti bori! Rastejo prav iz grušča in škrapelj in burja hudo gospodari med njimi. Zato sva našla med njimi mnogo polomljenega drevja in prav nobenega večjega drevesa. Tudi je vejevje silno redko, kakor da hodiš po umirajočem, bolnem gozdu. Da ta redki gozd res trpi in to celo poleti, sva kmalu občutila. Do sedaj nam je o trpljenju teh rastlin pričala huda pripeka in dolgotrajna suša, ki je v tako razpokanem apnencu posebno huda, ko vsa voda sproti odteče v notranjost krasa. Sedaj pa se je oglasila tudi burja. Čim više sva prihajala, tem bolj se je začela oglašati in zavijati.

Risal P. Kunaver

Sl. 1. Obala poleg zaliva Cigale na Malem Lošinju. Po abraziji odkrite in razrušene gube

Na najine klice so se z vrha odzvali najini štirje tovariši, ki so že pred nama dospeli na vrh. Prihiteli so nama po skalah naproti, a vsi smo se zasopljeno prav hitro umaknili na zahodno stran, kajti burja je brila čez vrh s tako silo, da nas je kar zanašalo. Dospeli pa še nismo na pravi vrh Osorja, ampak le na njegovega soseda Sv. Nikolo, ki je nekaj metrov nižji od glavnega vrha in vezan z njim s širokim, z bori in makijo porastlim skalnatim grebenom. Kapelica na nižjem vrhu je bila naše zavetišče. Zidana je iz rezanega kamna in po številnih napisih in podpisih sodeč so jo nekdanji domačini dokaj obiskovali. Danes so vrata udrta in podrti, nekatere šipe od obeh majhnih oken pa ubite. Skozi te odprtine je vihrala burja s tako silo, da je tulilo kakor čreda volkov. Z mojimi velikimi skicirkami in težkimi skalami smo končno zgradili te vdorne luknje. K sreči je bil vhod v kapelico na zahodni torek odvetrni strani, sicer ne bi mogli ostati čez noč na vrhu.

Sonce se je že močno nagnilo na zahodno stran in od tiste strani grelo naše prepihane ude, ko smo se stiskali ob zahodni steni kapelice.

Ko smo še ob sončnem svitu natresli na kamenita tla kapelice borove vršičke, smo si iz skal zgradili varno ognjišče, da iskre niso letele predaleč. Obenem smo se bolj in bolj vdajali čudovitemu razgledu.

Oprostite mi, da se bom sedaj dotaknil že tolikokrat opevanega sončnega zahoda in vzhoda. A prav naš večer in naslednje jutro sta bila tisto plačilo za vse težave, kajti Osor ima res izredno lego.

589 m višine in to tik nad morjem, to ni kar tako. Šele daleč na severu Cresa moli oster vrh v horizont, ki po višini presega Osor; sicer pa tja do Učke in do Velebita ni ničesar enako visokega. Vse je ležalo pod nami kakor reliefna karta tja do dimaste obale Italije tam za ostro črto Istre. Burja je vznemirila morje in vedno nižje toneče sonce se je v milijonih valovih zrcalilo in nam tako milijonkrat pomnoženo pošiljalo svoje žarke. Sredi tega živega v neskončnosti se izgubljaajočega zlata so mirno ležali nizki otoki. Bližnji otok Unije nam ni mogel skriti niti najmanjše uvale. Prav tako ostre so bile slike obal bližnjega Cresa in Lošinja ter mnogih drugih bližnjih otokov. Goli, strahotno razpokani in zdrobljeni beli apnenec prevladuje — preko njega pa povsod neskončne ograde iz davnih časov. Edinstven pa je pogled od tod na čudoviti otok Susak, ki slovi zaradi svoje do 50 m debele puhlice. Povsod drugod običajne kraške oblike in beli apnenec. Nikjer dolin, ki bi spominjale na reke in potoke — le Susak je ves razčlenjen in popolnoma tuj v Sredozemlju. In kjer ni res navpično odrezana stena puhlice — je vse bujno zeleno, saj ima Susak okoli poldrug milijon vinskih trt! Vse to je ležalo pod nami kakor na dlani in v očiščenem zraku nepopisno jasno in ostro.

Sonce pa je tonilo nižje in nižje in z vsako minuto so postajale barve na zahodu toplejše. Gore v Čičariji in daleč tam v Sloveniji s Snežnikom na čelu so postajale vse bolj temne. Kot ostri valovi so se vzpenjale pod nebo neskončne rajde Velebita in daljne Dinare. Pravijo, da se nad tem obzorjem po deževnih dnevih prikaže celo Monte Gargano s 1056 m visokim vrhom M. Calvo!

Ugasnile so zadnje barve in zemlja pod nami je kazala le nejasne sence. Zato pa je tem silnejše zavladal tretji element — zrak. Sila burje se je neverjetno stopnjevala in okoli vsakega ostrega kamna in skale je tulilo. Vendar nismo mogli vztrajati v kapelici, prelepo je bilo zunaj. Včeraj je bil delni lunin mrk. Danes je luna z zamudo vstala izza ostrih robov Velebita. Iznova so zableščali valovi Kvarnera, sedaj v bolj skrivnostni luči. Vendar je bilo sedaj nebo tisto, ki je privlačevalo našo pozornost. Očiščeno vsega čada je kljub malone polni luni dalo od sebe vso lepoto poletnih ozvezdij. Pred njimi pa so žareli še trije svetli planeti, Mars, Saturn in Venera. Zaradi številnih svetlih zvezd — saj so med njimi žareli poletni velikani kakor Deneb, Antares, Arktur, Atair in Vega, se nam je zdelo, da smo bliže nebu in se nahajamo nekje sredi orjaške krogle, stoječ na nejasnem, temnem oporišču. Ta privid so posebno okrepile zemeljske zvezde pod nami, morski svetilniki, tako da smo bili na videz res obdani od samih zvezd.

Utrujenost nas je končno le položila na naša trda ležišča; skozi prazna vrata je orglala burja. Kljub temu nas je ta čudna muzika vendarle uspavala. A ko sem ob dveh zjutraj vstal, je burja ponehala. Mraz nas je ob štirih že spravil pokonci in zopet smo v zavetju zakurili ogenj. Na eni strani, nad Italijo je luna že zahajala, nebo pa je bilo tako čisto, da sem z desetkratno povečavo svojega daljnogleda kljub nizkemu stanju lune opazil na njej krater Koper-

Risal P. Kunaver

Sl. 2. Obala pri Zlatni uvali na Malem Lošinju. Razrušena guba

nikus, sinus Iridum in druge nadrobnosti. Sončni vzhod je bil tako lep in barvit, da se tako lepega spominjam le, ko sva z bratom pred 54 leti stala drgetajoč na vrhu Brane. Z rastočo svetlobo je postajala zemlja zopet realnejša in nebo se je odmaknilo v svoje neskončne daljave, ko je sonce vzšlo.

V čistem zraku se je zdel vrh Osorja le pet minut oddaljen. Steza nanj se umakne silno razdrapanemu grebenu med obema vrhovoma. Ko pa doseže zopet greben, se ta že razširi v širok hrbet, porasel s silno razdrapanimi nizkimi bori. Skozi goščavo in preko skalovja smo šele po polurnem balansiranju dosegli pravi vrh. V primeri z našimi hribi je res pravi pritlikavec. Kraško skalovje, od burje razcefrana drevesa in samotni položaj sredi širnega Kvarnera mu daje nenavaden položaj, da je razgled raz njega res nepopisno lep, dokler ga ne zagrne čez dan soparica. V zgodnjem jutranjem soncu pa je bil razgled malone neokrnjen. Le skrajni rob horizonta na zahodu je bil zadimljen, tako da smo videli le obalo Furlanije. Tudi Monte Gargano, 350 km oddaljen, ni pogledal nad ukrivljeno morsko gladino na jugu. Tem jasnejše pa so bile osvetljene neštete gore Istre, Hrvaške, Slovenije in Dalmacije. Nad otoki in neštetimi školjkami, ki so nemo ležale sredi morja, je vladala danes gluha tišina.

Žal, kljub vztrajnosti zemeljska skorja le počasi odkriva svoje tajnosti. Toliko je danes znano, da so najstarejše kamenine, iz katerih

je v glavnem sestavljeno obrobno gorovje našega Jadrana, nastajale v silno obsežnem morju, ki ga geologi imenujejo Tetis in se je tedaj razprostiralo od Atlantskega do Indijskega oceana. Stotine milijonov let so se kopičile v velikih globinah morja ogromne množine usedlin — ostankov malih morskih živali, da so nastali silni skladi triadnih, jurskih in za naš kras in naše otoke tako važni kredni apnenci. A v posameznih dobah dno le ni ostalo mirno in je spreminjalo svojo globino. Mnogi otoki od Cresa preko Lošinja do Mljeta so po kredni dobi že pogledali iz morja. V še mlajših dobah se je ves ta svet še večkrat potopil in dvignil. Nastajali so rodovitni laporji in peščenci, ki jih je žal vse premalo vzdolž naše obale in na otokih. Vsa ta dogajanja se seveda niso vršila mirno in človek, ki se vozi vzdolž obal otokov, ima vedno priložnost opazovati debele sklade apnencev, ki jih je odkrilo kipenje morja. V mogočnem loku se vzpenjajo tu in tam iz vode, drugod se gube kakor kadunje pogrezajo v morje. Tudi tu ob Jadranskem morju je bilo gubanje mogočno, da so se dvignile gore v velike višave. Mestoma pa je bilo to gubanje posebno močno. Gube so se zvijale in celo prevračale. Ob zapadni obali otoka Lošinja sem opazoval take čudovito zavite, a od morja odkrite in razdrte gube na več mestih (sl. 1 in 2). S primernim trudom je mogoče rekonstruirati na nekaterih krajih take gube, da moreš spoznati, kako visoko so se nekoč vzpenjale in kakšne ogromne množine apnenca so v vekovih odnesle vode nazaj v morje. Od vrha jih raztaplja sladka voda, od strani jih nenehno bije morsko kipenje. A tudi zemeljska skorja se tod še ni umirila, kar nam pričajo potresi vzdolž vse jadranske obale...

Tako je tekla misel za misljo, ko je oko hitelo ob neskončno zavitih obalah in preko vzpetin jadranskih otokov, molečih iz sinjega morja. Pa sonce ni mirovalo. Čim više se je vzpenjalo izza Velebita, tem bolj vroči so postajali njegovi žarki, ki so me iztreznili. Dva para naše družbice sta morala še peš do 20 km oddaljenega taborišča, moj mladi tovariš pa temu ne bi bil kos. Tudi voda nam je pošla in čakala nas je strma, vroča pot po vzhodnih bregovih Osorja do morja. Avtobus sva za nekaj minut zamudila. Že sva precej potrta premišljevala, kako bi premagala do noči vročih 20 km do našega platnenega doma v zalivu Cigale. Pa se nama je nasmehnila sreča. V luki je pristala ladja in iz nje so stopili hrvatski geografi, ki jih je vodil moj prijatelj. Povabil naju je takoj, naj se z njimi peljeva najprej do Velikega in nato do Malega Lošinja, kjer bodo prenočili. Hrvatska prosvetna oblast je najela za svoje profesorje - geografe to ladjico, da so jo med počitnicami porabljali za večtedenske znanstvene ekskurzije vzdolž Jadranskega morja! In to se godi leto za letom! Kako hvaležni bi bili tudi slovenski geografi svojim oblastem, če bi jim na podoben način omogočili spoznati našo obalo in koliko boljši bi bil pouk profesorjev, ki bi ob spretnem vodstvu strokovnjakov spoznali našo lepo zemljo...

Ob 13. uri je naš »Galup« odplul in ob 16. uri sva po krasni vožnji že pozdravila Osor z obal zaliva Cigale.